

ПІМОНОВА Т. Г.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

МІФОЛОГЕМИ СУБКОНЦЕПТА *WEALTH*

У статті розглянуто міфологічне трактування феномена *БАГАТСТВО* і те, як воно відтворено у вербалізованому субконцепті *WEALTH*.

Ключові слова: міфологема, концепт, концептуально-семантичний аналіз, біблеїзми, оцінність.

В статье рассматривается мифологическая трактовка феномена *БОГАТСТВО* и то, как она отражена в вербализованном субконцепте *WEALTH*.

Ключевые слова: мифологема, концепт, концептуально-семантический анализ, библеизмы, оценочность.

The article deals with the mythological interpretation of *WEALTH* phenomenon and its representation in verbalized subconcept *WEALTH*.

Key words: mythologem, concept, conceptual and semantic analysis, Biblical words, evaluation.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена тим, що субконцепт *WEALTH* як фрагмент концептуальної картини світу і англомовної картини світу не може бути повним без розгляду міфологічного підґрунтя аналізованого когнітивно-мовного феномена, оскільки саме міф є першою формою опанування дійсності.

Метою даної статті є аналіз міфологем, як однієї зі складових субконцепта *WEALTH*.

Предметом дослідження є узуальні, лексикографічно зареєстровані мовні одиниці, які номінують *багатство* в англійській мові.

Об'єктом дослідження виступає міфологема (оперативна одиниця аналізу), що має мовний статус слова/словосполучення, власної назви, паремії.

Матеріалом дослідження є мовні одиниці (міфологеми), що вербалізують субконцепт *WEALTH*, які були відібрані з англомовних тлумачних, енциклопедичних та перекладних словників.

Наукова новизна даного дослідження полягає в тому, що у ньому вперше було запропоноване власне трактування історичних,

культурних, соціальних та морально-етичних, у тому числі й релігійних, передумов, що вплинули на етно-специфічне забарвлення англомовних засобів вербалізації субконцепта *WEALTH*.

Розмірковуючи про способи пізнання світу людиною, Л. А. Мосіонжнік протиставляє міфологію науці і підкреслює, що “міф – це картина світу, яка сприймається людиною на рівні підсвідомості ... , міфологія оперує не поняттями, як раціональна свідомість, а образами-архетипами, які завжди незрозумілі, розмиті, важкі для аналізу” [1:100, 111]. Цим, імовірно, можна пояснити той факт, що “міф беззастережно приймається на віру, йому властиве спрощене бачення реальності і схематично-казуальне тлумачення подій” [2:352].

Саме міф, що виник на ранніх етапах історії, трактується як “перша форма засвоєння дійсності, він містить у зародку всі сфери культури, які виділилися пізніше (мораль, релігія, мистецтво та ін.)” [3:225]. Образність, що йде від міфів, відображає цінності колективної свідомості, в тому числі національно-етнічної [4:6; 5:56; 6:70].

У даній статті розглянемо міфологічне трактування феномена *БАГАТСТВО* і те, як воно відображено у вербалізованому субконцепті *WEALTH*. Для коректності процедури опису нам необхідна якась оперативна одиниця, носій міфологічно укоріненого знання про багатство, знання, що збереглося з давніх часів до наших днів і зафіксованого в сучасній англомовній картині світу. Такою оперативною одиницею є *міфологема* – “мовний носій міфу. За мовним статусом її різновидами можуть виступати текст, нарратив, висловлювання, власна назва, за характером референції – транснаціональні, національні, групові й особистісні міфологеми” [2:352].

Враховуючи матеріал нашого дослідження – глосарій *WEALTH*, виділений з лексикографічних джерел сучасної англійської мови, – мовний статус міфологеми обмежується номінативними одиницями: словосполученнями, словами, в тому числі власними назвами. Текст, нарратив і висловлювання за визначенням не може входити до матеріалу, який ми вивчаємо. За характером референції наш матеріал вписується в рамки

національних, точніше етнічних (англомовних), іноді транснаціональних міфологем. В. А. Маслова зазначає, що “найчастіше міф згортається у *фразеологізм*, в якому можна побачити і розшифрувати етнокультурну інформацію” [7:197]. А Т. А. Сидорова уточнює, що “архаїко-міфологічні, язичницькі, християнські уявлення про світ можуть кодуватися навіть *словотворчими засобами*” [8:273] (виділено нами – Т.П.).

В. П. Руднев вважає, що функцію міфу виконує не лише міфологія у вузькому розумінні (тобто архаїчні, античні, євангельські міфи), але й історичні перекази, побутова міфологія, історико-культурна реальність, відомі художні тексти минулого [9:185].

Корпус міфологем, зареєстрованих нашим глосарієм, охоплює біля 6 % словника. Критерієм відбору до даної підвибірки стала наявність відповідної примітки в лексикографічній статті глосарія. Половина підвибірки припадає на міфологеми біблійного походження. Друга половина – це міфологеми, що беруть початок у класичній, а точніше в грецькій, міфології, в легендах, казках, дитячому та сучасному міському фольклорі, в прецедентних авторських текстах (В. Шекспіра, Р. Кіплінга). Принагідно зазначимо, що інформація про джерело міфологеми (адреса її прототипу) в примітках відрізняється ступенем точності та деталізації. Найвищий цей ступінь у біблеїзмів, які обов’язково марковані як такі, при цьому в примітках точно вказується назва книги Біблії, номер розділу і номер вірша, звідки бере початок відповідна міфологема. Наприклад: *Joseph’s coat* [багатий одяг, почесні шати] (бібл. Genesis XXX VIII, 3); *flesh-pots of Egypt* [матеріальні блага в обмін на свободу] (бібл., Exodus XVI, 3). Якщо прототип міфологеми зустрічається в тексті Біблії в різних контекстах, примітка дає декілька адрес, наприклад: *a land flowing with milk and honey* [країна достатку] (бібл., Exodus III, 8; XIII, 5; Joshua V, 6).

Точність адресації “авторських” міфологем може бути такою ж або трохи меншою. Наприклад, вислів *curled darlings* [гультяйська, золота молодь, багаті нероби] має примітку (Шекспір. вираз, “Отелло”, акт I, сцена 2), однак близький за

сміслом вираз *a flannelled fool* [багатий гульвіса] має трохи менш точний адрес прототипу (Р. Кіплінг “Острів’яни”).

Небіблійні міфологеми в цілому менш точні у вказівки адреси, однак більш експлікативні в описі ситуативного контексту, в якому використовувався прототип міфологеми. Наприклад, три синонімічні вирази *cornucopia*, *the horn of plenty*, *the horn of abundance* [pig достатку, a goat’s horn overflowing with fruit, flowers and grain signifying prosperity] постачаються інформацією про походження цієї міфологеми (*from Gr. Myth.*) і детальним описом епізоду, що породив міфологему [*horn of Amalthea, the goat that suckled Zeus, which broke off and became filled with fruit*]. Вираз *Fortunate’s purse* перекладається [невичерпне багатство] і супроводжується поясненням (*героєм популярної німецької легенди XV ст. Фортунат, якому богиня долі подарувала чарівний гаманець, який завжди повний грошей*). Міфологема, що йде з дитячого фольклору *Tom Tiddler’s ground* означає [золоте дно, місце легкої наживи], її прототип описується в коментарі до статті (*старовина дитяча гра Tom Tiddler’s ground, той, хто водить, (Tom Tiddler) намагається нікого не пустити до кола, в якому він стоїть. Якщо дітям вдасться забігти до кола, вони співають Here we are on T.T’s ground picking up gold and silver*).

Концептуально-семантичний аналіз одиниць, що входять до підвибірки міфологем, показує, що вони наочно-чуттєво представляють досвід людського пізнання. Багатство і багате життя втілюються в образи 1) якогось локусу (місця достатку), 2) якогось діяча (персонажа, що володіє незліченними багатствами), 3) якогось втілення багатства, достатку (натурфакта або артефакта – джерела нескінченної благодаті).

Ці семантичні сфери можуть пересікатися, накладатися одна на одну в межах однієї міфологеми.

1. Образ локусу найчастіше реалізується через відсилання до деякого місця, яке реально існує, але віддалене, напр., Індія, Єгипет (нижче див. приклади № 1), або до уявного, неіснуючого місця, яке може бути, названо, напр., Кокейн, Ельдорадо, майданчика Тома Тідлера (див. № 2), або названо описово (№ 3):

(№ 1) *corn in Egypt; flesh-pots of Egypt; to shake the pagoda tree* [швидко розбагатіти, особливо про колонізаторів в Індії, pagoda –

міфіч. дерево, що приносять нагоди, старовинні індійські монети]; *nabob* [a person of wealth and prominence, a European who made a fortune in the Orient, esp. in India, (hist) a Governor in India under the Mogul Empire];

(№ 2) *the land of Cockaine* [казкова країна достатку і неробства в середньовічних легендах] eldorado [place of great riches or fabulous opportunity. from *El Dorado* – a fabled city in South America rich in treasure and sought by Spanish explorers in the XVI c.], *Tom Tiddler's ground*;

(№ 3) *a land flowing with milk and honey.*

2. Образ діяча найбільш частотний і різноманітний у реалізаціях міфологем, причому в переважній більшості випадків багатій названий власною назвою, що перетворилася в загальну. Наведемо в зв'язку з цим спостереженням висловлювання В. П. Руднева: “Власна назва не має значення, але має смисл (внутрішню форму, етимологію). Тому власна назва тісно пов'язана з міфом” [9:110]. Пор. з тезою Н. Д. Арутюнової: “Поки власна назва не закріплена за конкретним об'єктом, вона не значима, але як тільки вона отримала свого носія, вона огортається мережею асоціацій. З назвою починають пов'язуватися різноманітні дані про номінат, враження від нього” [10:186]. О. Ю. Карпенко пропонує наочний образ гачка або вудочки, у функції яких виступають оніми, “вилучаючи з ментального лексикону необхідні фрагменти знань” [11:91]. У міфологемах функціонують як імена реальних історичних особистостей (нижче див. приклади № 1), так і міфологічні персонажі, і так само біблійні і фольклорні (див. № 2):

(№ 1) *banquet / feast of Lucullus* (110–57 BC. Roman politician and general famous for his enormous wealth, luxurious lifestyle); Maecenas (?–8 BC. Roman politician patronized the arts, encouraging such poets as Horace, Virgil); as rich as Croesus (?–546 BC. The last king of Lydia 560–546 BC, his wealth was proverbial);

(№ 2) Dires [a man of great wealth, персонаж бібл. притчі про багатія і Лазаря, Єв. від Луки]; Joseph's coat (bibl., Genesis XXXVII, 3), Barmecide feast [уявний достаток] (тисяча і одна ніч: багатій Бармакід запросив бідняка пообідати з ним і наказав подавати пусті підноси); Tom Tiddler's ground; Fortunatus's purse; Midas touch (міфіч. фригійський цар Мідас випросив у богів дар

перетворювати в золото все, до чого він торкався); *the life of Riley* [безпечне життя] (викривл. ім'я персонажа в тексті пісень поч. ХХ ст.).

До даної групи входять також і узагальнені, поза власної назви, вказівки на персонажа відповідного міфологічного контексту: *nabob, curled darlings, flannelled fool*.

3. Наочним, чуттєво образним втіленням багатства, відображеним у міфологемах, виступають натурфакти: тварини, продукти харчування: *the goose that lays golden eggs; the horn of abundance; the fat of the land; milk and honey*, а також рослини. Причому, як наполягає Т. В. Цив'ян, в т. з. міфологічному гербарії “реальність відходить вбік, рослини міфологізуються ґрунтуючись не на практичному досвіді, а виходячи з іманентної, відомої раніше, моделі світу” [12:44]. Див. наприклад, *to flourish like a green bay tree* [процвітати] (бібл. *Psalms XXXVII, 35*); *to shake the pagoda tree; one's palmy days* [період процвітання] (у Др. Румі переможець отримував пальмову гілку).

У меншій мірі властиві цій підвибірці артефактні втілення багатства: *flesh-pots, golden calf, purse, feast, loaves, coat, flannel*.

Аналізуючи міфологеми, що входять до номінативного поля *WEALTH*, не можемо не згадати їх аксіологічну складову, оскільки вона яскраво виявляє історико-культурну обумовленість конструювання субконцепта *БАГАТСТВО* в концептуальній картині світу. Більша частина міфологем мають позитивну конотацію, яка витікає з аксіоми “достаток – це добре”. Лише одна третина підвибірки припадає на негативно заряджені міфологеми, серед яких невелика частина припадає на небіблійні за своїм походженням вирази (*curled darlings, flannelled fool, Barmecide feast, Midas touch*).

Основний заряд негативної оцінності в даній підвибірці несуть біблеїзми. Причина цього полягає в широковідомій тезі про те, що християнство зародилося передовсім, як релігія бідних. “Сьогодні більшість вчених дотримуються точки зору, що в першій половині I ст. нашої ери в Галілеї діяв мандрівний “учитель” на ім'я Ісус, що середовище, з якого він походив і яке перше прийняло його проповіді, – це галілейські бідняки, що його проповіді звернені перш за все до бідних і знайшли найбільший відгук серед них”

[13:182] (курсив наш – Т. П.). Подібна історична підоснова пояснює позицію суб'єкта оцінки в релігійно-етичному вченні Христа відносно такого об'єкта оцінки, як матеріальне багатство. В цілому оцінка негативна і може бути яскраво проілюстрована фрагментом з послання апостола Павла Тимофію: “*The love of money is the root of all evil, and some people in their desire for it have strayed from faith and have pierced themselves with many pains*” (Timothy VI, 10). Тобто, згідно з християнським віровченням, все зло коріниться в любові до грошей, у тому, що люди, охоплені жадобою наживи, втрачають віру, тим самим наражаючи себе на великі біди. В загальномовну картину світу даний формально-смісловий контекст увійшов фрагментарно – у вигляді номінативної одиниці *the root of all evil*. Подібно іншим біблеїзмам, він у стислому, осколковому вигляді вербалізує тугий смісловий “згорток”, який може розгорнутися з більшим або меншим ступенем повноти в залежності від фонових знань мовця / слухача. Однак різко негативна оцінність референтної ситуації залишається незмінною при будь-якому ступені смислового розгортання.

Прикладами подібних смислових “згортоків” служать біблеїзми *corn in Egypt, to worship the golden calf, filthy lucre, tampon of unrighteousness* і т. п. Наприклад, розглянемо словосполучення *golden calf*. Воно бере свій початок зі Старого Завіту, в якому розповідається про те, що народ Ізраїлів, наслідуючи вірування єгиптян, поклонявся божеству – Бику, чийм втіленням на горі Синай була фігура тільця (теляти), відлита з золота. Побачивши це, Мойсей засудив іудеїв за те, що ті порушили першу його заповідь “Не сотвори собі кумира”, і знищив золотого ідола. Таким чином, очевидно, що в біблійному контексті словосполучення *golden calf* набуло пейоративну оцінку конотацію, тому що навіть будучи вживаним у прямому смислі [фігура тільця з золота], позначало щось недобре – несправжнього ідола, кумира.

В цілому слід підсумувати, що міфологеми-біблеїзми відрізняються від інших міфологем спрямуванням критики. Якщо загальнокультурні міфологеми засуджують дурість, марнославство, жадібність, то біблеїзми піддають критиці відмову людини від вищих духовних цінностей заради матеріальних благ, трактуючи в цьому аспекті багатство як зло та порок.

Перспективи роботи ми вбачаємо у дослідженні міфологем субконцепта *POVERTY* та подальшому описанні та визначенню ролі культурно-історичних та міфологічних джерел в осмисленні англомовним етносом явищ багатства та бідності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Мосионжник Л. А.* Человек перед лицом культуры – [2-е изд., испрв. и доп.] / Л. А. Мосионжник – Кишинёв : Высшая антропологическая школа, 2006. – 402 с.
2. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2006. – 716 с.
3. *Грушевицкая Т. Г.* Словарь по мировой художественной культуре / [Т. Г. Грушевицкая, М. А. Гузик, А. П. Садохин ; под ред. А. П. Садохина]. – М. : Академия, 2001. – 408 с.
4. *Арутюнова Н. Д.* Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5–32.
5. *Левченко О.* Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект: монографія / О. Левченко. – Л. : ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 352 с.
6. *Маслова В. А.* Лингвокультурология / В. А. Маслова – М. : Academia, 2001. – 202 с.
7. *Маслова В. А.* Homo Lingualis в культуре : [монографія] / В. А. Маслова. – М. : Гнозис, 2007. – 320 с.
8. *Сидорова Т. А.* Словообразовательные средства кодирования концептов / Т. А. Сидорова // Международный конгресс по когнитивной лингвистике : сб. мат-лов / отв. ред. Н. Н. Болдырев. – Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2006. – С. 272–274.
9. *Руднев В. П.* Словарь культуры XX века / В. П. Руднев. – М. : Аграф, 1997. – 384 с.
10. *Арутюнова Н. Д.* К проблеме функциональных типов лексического значения / Нина Давидовна Арутюнова. – Аспекты семантических исследований [отв. ред. : Н. Д. Арутюнова, А. А. Уфимцева] – М. : Наука, 1980. – С. 156–249.
11. *Карпенко О. Ю.* Проблематика когнітивної ономастики : [монографія] / О. Ю. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 2006. – 328 с.
12. *Цивьян Т. В.* Модель мира и её лингвистические основы / Т. В. Цивьян. – [4-е изд.] – М. : Книжный дом “Либроком”, 2009. – 280 с.
13. *Історія світової культури* : [навч. посібник] / [керівн. авт. колективу Л. Т. Левчук]. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Либідь, 1999. – 368 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

14. *Кунин А. В.* Большой англо-русский фразеологический словарь / А. В. Кунин. – [5-е изд., перераб.]. – М. : Рус. яз. – Медиа, 2005. – 1210 с.
15. *Новый Большой англо-русский словарь* : [в 3-х т.] / ред. под общ. рук. акад. Ю. Д. Апресяна. – М. : Рус. яз., 1993–1994. – Т. I. – 832 с., Т. II. – 828 с., Т. III. – 824 с.
16. *Электронный словарь abbyu Lingvo* 12. <http://www.lingvo.ru>.
17. *American Heritage College Dictionary*. – [3-d ed.]. – Boston–N. Y. : Houghton Mifflin Company, 2000. – 1630 p.
18. *American Heritage Dictionary* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bartleby.com/reference>.
19. *Longman Dictionary of English Language and Culture* – Lnd : Longman Group UK limited, 1992. – 1528 p.
20. *Merriam-Webster Online* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.merriam-webster.com>.
21. *The Oxford English Reference Dictionary*. – [2-d ed.]. – Oxford : Oxford University Press, 1996. – 1765 p.
22. *Webster's Seventh New Collegiate Dictionary*. – Massachusetts, USA : Springfield, 1986. – 1216 p.